filim 70

2



TÜRK SİNEMATEK DERNEĞİ
ŞUBAT AYI GÖSTERİ PROGRAMI

10 ŞUBAT SALI 19.30/ÜMİT SİNEMASI/LOUISIANA ÖYKÜSÜ/FLAHERTY

11 ŞUBAT ÇARŞAMBA 19.00/OPERA (KADIKÖY)/LOUISIANA ÖYKÜSÜ/FLAHERTY

12 ŞUBAT PERŞEMBE 19.30/ÜMİT SİNEMASI/LOUISIANA ÖYKÜSÜ/FLAHERTY

13 ŞUBAT CUMA 22.00/ÜMİT SİNEMASI/LOUISIANA ÖYKÜSÜ/FLAHERTY

17 ŞUBAT SALI 19.30/ÜMİT SİNEMASI/KOMEDİNİN KIRAL OLDUĞU YILLAR

18 ŞUBAT ÇARŞAMBA 19.00/OPERA (KADIKÖY)/KOMEDİNİN KIRAL OLDUĞU YILLAR

19 ŞUBAT PERŞEMBE 19.30/ÜMİT SİNEMASI/KOMEDİNİN KIRAL OLDUĞU YILLAR

20 ŞUBAT CUMA 22.00 ÜMİT SİNEMASI/KOMEDİNİN KIRAL OLDUĞU YILLAR

A. WAJDA TOPLU GÖSTERİSİ

24 ŞUBAT SALI 19.30/ÜMİT SİNEMASI/KÜLLER VE ELMAS/A. WAJDA (1958)

25 ŞUBAT ÇARŞAMBA 19.00 OPERA(KADIKÖY)SUÇSUZ BÜYÜCÜLER/WAJDA (1960)

26 ŞUBAT PERŞEMBE 19.30 ÜMİT SİNEMASI/SUÇSUZ BÜYÜCÜLER/WAJDA

27 ŞUBAT CUMA 22.00/ÜMİT SİNEMASI/KÜLLER/A. WAJDA (1965)

3 MART SALI 19.30/ÜMİT SİNEMASI/HER ŞEY SATILIK/A.WAJDA (1968)

4 MART ÇARŞAMBA 19.00/OPERA (KADIKÖY)/HER ŞEY SATILIK/WAJDA

MART PERŞEMBE 19.30/ÜMİT SİNEMASI/KÜLLER/WAJDA

6 MART CUMA 22.00/ÜMİT SİNEMASI/HER ŞEY SATILIK/WAJDA

FİLİM 70 — Türk Sinematek'in yayın organı olarak ayda bir yayınlanır — Sahibi Türk Sinematek adına Onat Kutlar — Dergiyi Hazırlayan Artun Yeres — Yazı İşleri sorumlusu Ömer Pekmez, Dergide yayınlanan yazılardaki düşüncelerin sorumluluğu yazarına aittir — Dergiyi Bağlamaz — Yönetim Yeri Türk Sinematek Derneği, Mis Sok. 12 Şerif Han Kat 3, Beyoğlu/İstanbul — P.K. 307, yıllığı yirmidört liradır — Dizgi Baskı Latin Matbaası — Kapak Baskı Fono Matbaası — Baskı Tarihi 16.2.1970



andrzej wajda

Çoğunlukla yabancı sinema seyircisi için Wajda'nın filimleri Polonya sinemasının tek örneği olarak tanınır. 1957'de Cannes şenliğinde «Kanal» ın gösterilişiyle Avrupa sinemasında bir «Polonya okulu» ndan söz edilmeğe başlandı. Wajda'nın tutkulu anlatımı ve çok etkili görüntüleri yeni Polonya sinemasının özellikleri olarak kendini kabul ettirdi.

«Küller ve Elmas» ın kahramanı Zbigniew Cybulski'nin adı, genç oyuncunun ani ölümüyle Wajda'nın yankılanan filimlerinin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmeğe başlandı. Cybulski'yi kara gözlükleri ve blue-jean'iyle, savaş sonrasının barışa bir türlü alışamayan "kaybolmuş kuşak" ına, tedirgin gençliğine unutulmaz bir örnek olarak veren Wajda idi.

1926'da doğan Andrej Wajda, ilkin Krakov Güzel Sanatlar Akademisinde resim çalıştı, sonra filim yönetmenliğiyle ilgilenerek 1952 de bitirdiği Lodz Sinema okuluna girdi. İlk konulu filmi «Bir Nesil» (1954) -, Wajda'nın üstün yeteneğini ilk elde kanıtladı. Burada değişik politik yöntemleri olan genç insanların birleşerek Alman işgalci kuvvetlerine karşı direnişleri kesinlikle ve içtenlikle anlatılmaktadır. Varşova başkaldırısını bütün trajedisiyle ortaya koyan «Kanal», gene direnişi gösteren «Bir Nesil» ve savaş sonrasının

politik karşıtlıklarını, çatışmalarını veren «Küller ve Elmas» bir üçleme olarak düşünülebilir. Yapımları üzerinden birçok yıl geçmesine karşın; etkileme güçlerinden ve görüntü güzelliğinden hiçbir şey yitirmeyen bu filimler çağdaş olmakta devam ediyor ve halâ hem televizyonda, hem de perdede sık sık gösteriliyorlar. «Kaybolmuş nesil» teması Wajda'nın uzun süreçli bir tutkusu olmuş ve sonraki filmilerinde de bu konuya tekrar tekrar değinilmiştir. 1959'da çevrilen ve İkinci Dünya Savaşının başladığı 1939 Eylülünden bu yana üzerine binen herkese ölüm getirdiği söylenen beyaz bir kısrağın hüzünlü baladını anlatan «Lotna» ve daha sonra «Samson» aynı temayı işlerler. Çevirdiği konularda değişiklik arayan Wajda, 1960'da «Suçsuz Büyücüler» i çevirdi. Genç kuşağı inceleyen bir acıklı - güldürü olan «Suçsuz Büyücüler», bu kuşağın gerçek ve soylu duygularını sinizm maskesi altında saklıyarak, sonsuz bir aldatmaca dünyasında yaşadığını ince bir hicivle anlatmaktadır. Uluslararası nitelikte olan «Yirmi Yaşında Aşk» (1926) filminde Wajda, gününün Polonya gençliğiyle, savaşın psikolojik acıdan erittiği, adetâ sömürdüğü bir önceki nesli karşılaştırır. Burada da Zbigniew Cybulski savaşı ancak içi boş bir sözcük olarak kavrayabilen genç kuşaklarla hiçbir ilişki kuramayan ve kendini bitik, yorgun, yaşlı hisseden bir adamın yalnızlığını canlandırır.

Durmadan yenik onular araması Wajda'yı tarih alanına sürüklemiş ve tarihte çağının sorunlarını, tutkularını bulmuştur Wajda. Rus yazarı Leskov'un klasik bir romanı üzerine kurulan ve Yugoslavyada çevrilen «Sibiryalı Lady Macbeth» filminde karanlık bir tutku anlatılır. Oysa canlandıran «Cennetin Kapıları» filminde tam karşıt bir tutkuyu işler Wajda. Ve nihayet 1965'te tarihi konulu filimleri arasında en tutarlı, en başarılı olan «Küller» i yapar. Stefan Zeromski'nin romanından uyarlanan «Küller» de Napolyon savaşları anlatılmaktadır. Wajda, İmparatorluk savaşları sırasında tarihin önüne geçilmez trajedisi içine itilen genç kuşaklarla, kendisinin işlediği Polonya gençliği arasında büyük bir benzerlik görmektedir. «Küller» in üç kahramanı kendi ülkelerinin özgürlüğü için savaştıklarına körü körüne inandıkları için Napolyon'un peşinde önce İspanyada, sonra bütün Avrupada çarpışırlar ve nihayet Rusya'da, 1812 kışının korkunç soğuğunda yok olurlar. Wajda, tarihin bu geniş, çarpıcı freksi içinde genç ve tecrübesiz oyuncuları özellikle ve korkusuzca kullanmıştır.

İlgi alanının genişliğine ve değişik konular seçmesine karşın, Wajda filimlerinin hepsinde ortak olan ve onları tek bir çizgide bütünleyen kişisel sanat damgasını eserlerine vurmayı başarmış bir sanatçıdır. Bu ortak yön Wajda'nın kişisel dünya görüşünün hiç değişmemesi ve olayları kendine özgü hayâl gücüyle yorumlamasına bağlanabilir. Böylece eleştirmenlerin «Wajda'nın Barok'u» dedikleri kişisel üslubu oluşur. Kendi yarattığı bu görüntü dünyasının ayrılmaz bir parçası olan ve onunla özdeşleşen Zbigniew Cybulski'nin kişiliğine duyduğu hayranlık bizi şaşırtmamalıdır. Cybulski'nin ölümünden iki yıl sonra çevirdiği «Herşey Satılık» filminde Wajda kendini anlatır. Vurucu bir duyarlığı olan «Herşey Satılık» ta bir oyuncunun gelmesi beklenmektedir. Yönetmen, filmde çalışan ekip, arkadaşları, anne ve babası, kısaca onu seven herkes boşuna bekler oyuncunun gelmesini. Wajda, burada, korkusuzca bir «mitos» u tanımlamaya, perdede bir biyografi yazmaya çalışmaktadır. Oysa mitos kahramanının ne yüzü perdede görülür, ne de adı anılır. Film, aynı zamanda Wajda'nın kendi sanatı ve genel olarak sanat üzerine bir tartışma denemesidir. «Herşey Satılık» yönetmenin en olgun filmi olarak nitelenmektedir. Wajda, bu filminde eski tutkusunu işlerken, öylesine bir coşkuyla hareket etmiştir ki, bu canlılık yeni bir dönemin habercisi sayılabilir.

FİLİMLERİ POKOLENIE/NESİL (1954), IDE DO SLONCA/GÜNEŞE DOĞRU YÜRÜYORUM (1955), KANAL (1956 57), POPOL I DIAMENT/KÜLLER VE ELMAS (1958), LOTNA (1959), NIEWINNI CZARODZIEJE/SUÇSUZ BÜYÜCÜLER (1960), SAMSON (1961), SIBIRSKA LEDI MAGBET/SİBİRYALI LADY MACBETH (1961 62), MILOSC DWUDZIESTOLATKOW / YİRMİ YAŞINDA AŞK (1962), POPIOLY/KÜLLER (1965), WSZYSTIKO NA SPRZEDAZ/HER ŞEY SATILIK (1968).



küller ve elmas

KÜLLER VE ELMAS/POPİOL İ DİAMENT. YÖNETMEN/ANDRZEJ WAJDA. SENARYO/ JERZY ANDRJEZEVSKİ VE ANDRZEJ WAJDA. GÖRÜNTÜ YÖNETMENİ/JERZY WOJCIK. KURGU/HALİNA NAWROCKA. DEKOR/ROMAN MANN. OYUNCULAR/ZBİGNİEW CYBULSKİ EWA KRZYZEWSKA WACLAW ZASTRZEZYNSKİ ADAM PAWLİKOWSKİ - BOGUMİL KOBİELA. YAPIM/FİLM POLSKİ (POLONYA) 1958. BU FİLM 1959

Jenerikten sonra perdede şu yazılar belirir «7 mayıs 1945'teyiz. Polonya'nın küçük bir taşra kenti, özgürlüğün ilk günlerini tatmaktadır. Birkaç saat sonra dünyanın en büyük savaşı sona erecektir. Almanya teslim olmuştur bile. Ancak, savaşın bu son gecesini rahat uykuda geçiremeyecek insanlar da vardır.»

1 — Maciek ve Andrzej Polonya milliyetçilerindendirler. Hem Almanlara, hem de Rus-lara karşı savaşmaktadırlar. Rus'ların adamı Szczuka'yı öldürme görevini yüklenmişlerdir. Biraz sonra oradan geçecek otomobilini beklemektedirler. Araba görünür. Maciek makinelisini adamlara boşaltır. Belediye başkanının yazmanı Drewkowski ile kaçarlar. Drewkowski acele etmelerini söyler. Kendisi bir yana, Maciek ile Andrzej diğer yana kaçarlar. Bu arada Szczuka ile Podgorski olay yerine varırlar. Öldürülenler fabrika işçileridir. Maciek onları Szczuka ile Podgorski sanarak öldürmüştür. İşçiler Szczuka'ya bu durumun daha nekadar süreceğini sorarlar. Hergün yenileri öldürülmektedir. Szczuka bilmediğini, yalan söylemek de istemediğini söyler. Polonya'da savaş yeni başlamaktadır. «Hepimiz, bugün, yarın ölebiliriz» der Szczuka. «Aslında bu kurşunların hedefi bendim.»

2 — Hoparlörden bir bildiri duyulur. Almanya teslim olmuştur. Jukov, Tedder, Sparks, Delattre de Tassigny müttefikler adına teslim belgesini imzalamışlardır. Maciek ile Andrze, Drewnowski'yi beklemektedirler. Ona pek güvenleri yoktur. Drewnowski gelir. Elbisesini değiştirdiği için geç kaldığını, verilecek ziyafetin bütün yükünü kendisinin taşıdığını söyler. Maciek ondan çantasını alır. Drewnowski artık bu gibi kanlı işleri yapamayacağını bildirir. Bilgi vermek hadi neyse ama öldürmek hayır. Ayrılırlar.

3 — Drewnowski, ziyafetin yapılacağı Monopol oteline gelir. Resepsiyon memuru ile selâmlaşır. Metrdotel Slomka'yı aramaktadır. Kapıcı onun içeride olduğunu söyler.

4 — Maciek ile Andrzej ellerini yıkarlarken Drewnowski Slomka'yı bulur. Ona ziyafetin önemli olduğunu, herşeyin iyi hazırlanması gerektiğini söyler.

5 — Bar'da ise Maciek, Krystyna'yı görür. Andrzej'e gösterir. Yanına giderler, iki içki isterler. Arkalarında Pieniazek görünür. Gazetecidir. Andrzej gitmek ister. Maciek, Krystyna'ya kaça kadar açık olduklarını sorar. Andrzej sabırsızlanmaktadır. Maciek ise kalmak istemektedir.

6 — Andrzej Albay Staniewicz'e telefon etmektedir. Telefona önce albayın karısı gelir. Kocasını çağırır. Albay Staniewicz telefona gelir. Andrzej herşeyin iyi gittiğini, takılma olmadığını bildirir. Aynı anda Szczuka ile Podgorski otele gelirler. Podgorski, Szczuka'ya bir oda ayrılıp ayrılmadığını sorar. Resepsiyon memuru ayrıldığını söyler. Bu arada Staniewicz görevin yerine getirilmediğini duyunca sinirlenmiştir. Andrzej'e hemen evine gelmesini söyler. Sinirli bir şekilde telefonu kapar. Andrzej bir an kararsız kalır. Resepsiyon memuru, Szczuka ile Podgorski ile konuşmaktadır. Szczuka sigara ister, memura, Staniewicz ailesini tanıyıp tanımadığını, adreslerini sorar. Memur telefon numaralarını verir. Szczuka ile Podgorski ayrılırlar. Maciek yaklaşır. O da sigara ister. Memura içip içmediğini sorar. Memur, öksürttüğü için içmediğini söyler. 60 yaşındadır. Maciek daha genç göründüğünü söyler. Memur teşekkür eder. Ona Varşova'dan olup olmadığını sorar. Varşova'dandır. Memur, 25 yıl Varşova'da aynı otelde çalıştığını, işgal sırasında da aynı görevini yaptığını anlatır. Maciek'e kötü bir oda vermeye niyetlendiğini, şimdi ise iyisini vereceğini söyler. Varşova'lılar birbirlerine yardım etmelidirler. Maciek memura kartını verir. Üzerinde işçi olduğu yazılıdır. Bu-





nu Almanları aldatmak için yazdığını, aslında öğrenci olduğunu söyler. Ayrılır.

7 — Maciek penceresinden karşı odadaki bir sahneyi izler. Stefka ağlamaktadır. Slomka girer. Stefka nişanlısının öldürüldüğünü söyler. Duyduklarını anlatır. Nişanlısı, Maciek'in öldürdüğü işçilerden biridir. Slomka bunları unutması gerektiğini söyler. Stefka'ya yaklaşmak ister. Stefka karşı koyar. Maciek pencereden ayrılır.

8 — Albay, Andrzej'i kınamaktadır. Bir hata yapıldığını kabul eder. Bu düzeltilmelidir ama pişmanlık duymak doğru değildir. Andrzej, Szczuka'yı gerçekten öldürmek gerekip gerekmediğini sorar. «Evet» der Albay. «Bu Polonya'nın bağımsızlığıdır. Savaşmak tek çaredir.« Andrzej'e 1940'tan beri yeraltı faaliyetlerinde bulunduğunu, şimdi ayrıldığı takdirde gideceği tek yerin hapishane olduğunu hatırlatır. Szczuka'nın Rusların adamı olduğunu söyler. Savaşan bir birliğin başında bulunan yüzbaşı Wilk'in öldürüldüğünü bildirir.

9 — Aynı evin yemek odası. Albayın karısı misafirlerini ağırlamaktadır. Hepsi de durumlarından memnun gibidirler. Bir başka evrende yaşamaktadırlar sanki. Dış ülkelere kaçmayı tasarlamaktadırlar. Hizmetçi albayın karısına Szczuka'nın geldiğini haber verir. Kadın Szczuka'nın baldızıdır. Onunla konuşurken içerden, içinde bulunulan durumu umursamayan konuşmalar duyulur. Szczuka yeni döndüğünü söyler, kadına mektuplarına neden cevap vermediğini sorar. Kadın, söyleyecek yeni bir şeyi olmadığını söyler. Szczuka, oğlunu onlara emanet etmediğini, onu bu kadar yıl büyütmelerini beğenmediğini söyler. Kadın ise Marek'in, kızkardeşinin oğlu olduğunu, o ölünce oğlunu büyütmenin en tabii hakkı olduğunu söyler. «Nerededir» diye sorar Szczuka. «Bilmiyorum» der kadın. Adam sinirlenir. «Henüz 17 yaşındadır» der. Kadın «Günümüzde 17 yaşında olan biri artık olgun bir insan sayılır» diye cevap verir. «Onu iyi bir Polonyalı olarak yetiştirdim» der. «Bilirim», der Szczuka, «yaparsın». Gider.

10 — Maciek ve Krystyna barda konuşmaktadırlar. Maciek, Krystyna'ya işinin kaça ka-



dar sürdüğünü sorar. Bu arada Andrzej gelir. Maciek'e ne yaptığını sorar. Maciek Szczuka'nın yanındaki odada kaldığını, geceleyin onu öldüreceğini söyler. Andrzej memnundur. Bu arada Kotowicz (orkestra şefi) girerek Maciek'in Krystyna'yı görmesini engeller. Maciek sinirlenir.

11 — Lokantada, Kotowicz büyük bir olayın kutlandığını bildirir. Bir şarkıcı sunar.

12 — Barda Maciek'le Andrzej konuşmaya devam ederler. Geçmiş günlerden, ölen arkadaşlarından söz ederler. Maciek «Güzel günlerdi» der. «Öyle mi dersin» diye cevap verir Andrzej. Sonra Maciek'e ölen arkadaşı Wilk'in yerine geçmek üzere oradan ayrılacağını bildirir. Maciek ona, isterse beraber gelebileceğini söyler. Andrzej «sabah 4.30 da gidiyorum» der. Ayrılır. Maciek Krystyna'ya saat 11 de Monopol otelinde onu bekleyeceğini söyler. O da gider. Pieniazek yaklaşır, hesabı ister. Drewnowski'yi görür. Drewnowski orada görevli olduğunu söyler. Pieniazek ziyarete çağrılmadığını söyler. Listeyi eski dostu Swiecki (Belediye başkanı) hazırlamıştır tabii. Drewnowski ayrılmak ister. Pieniazek Swiecki'nin Varşova'ya Sağlık Bakanı olarak gideceğini bildirir. Drewnowski şaşırır. Pieniazek, bakanın şerefine içeceklerini söyleyerek ona içki içirmeyi başarır.

13 — Ziyafet başlamıştır. Swiecki gelir. Onu Slomka karşılar. Swiecki ona yakında bakan olacağını söyler. Drewnowski'yi sorar. Aynı anda Drewnowski sarhoş olmak üzeredir.

13 — Maciek odasındadır. Kapı çalınır. Gelen Krystyna'dır. Aslında gelmek istemediğini, sonradan cayarak geldiğini söyler. Maciek ondan hayatını anlatmasını ister. Krystyna babasının Almanlar tarafından öldürüldüğünü, annesinin ise işgalde öldüğünü söyler. Başka ailesi yoktur, çok şükür.

15 — Barda Pieniazek Drewnowski'yi ziyafete sürüklemek istemektedir. Ziyafette ise Swiecki, Drewnowski'yi beraberinde götüreceğini söyler. Pieniazek Drewnowski'yi tuvalete sürükler. Sonra ziyafet salonuna gelirler. Swiecki Drewnowski'ye o ana kadar nerede olduğunu sorar. Öteki cevap veremez. Swiecki son derece şaşırmış, sinirlenmiştir. Aynı anda, Podgarski, emniyet müdürü Wrona'yı Szscuka'ya tanıştırır. Pawlicki (gazeteci) Pieniazek'i kovmak istemektedir. Tartışırlar. Wrona Pieniazek'e çok içtiğini söyler. Pieniazek kalkar, Swiecki'yi konuşmaya davet eder.

16 — Slomka dışarı çıkar. Tuvalete bakan kadını bulur. Ona bu akşam çok para kazanacağını, kadın da bugünün herkesin bayramı olduğunu söyler. «Ne bayramı» der Slomka «Bugün kimsenin bayramı değildir. Polonya söz konusudur bugün.»

17 — Maciek'le Krystyna konuşurlar. Krystyna ona neden gözlük taktığını sorar. «İşgalde lağımlarda dolaşmaktan» der Maciek. Krystyna'nın yanağını okşar. Krystyna çekinir, kötü anılar istemediğini söyler.

18 — Andrzej otelin resepsiyon memurunu uyandırır sigara ister. Sonra Maciek'in odasına gelir. Kapıyı dinler. İçeriden sesler gelir. Ayrılır.

19 — Emniyet müdürlüğünde Wrona yakalanan milliyetçileri sorguya çeker. Bunlardan biri Szczuka'nın oğlu Marek'tir. Yaşını sorar. «100 yaşındayım» der Marek. Wrona onu tokatlar. Yine yaşını sorar. Bu kere «101 yaşındayım» diye cevap alır.

20 — Krystyna Maciek'in odasından ayrılmaktadır. İner. Szczuka Maciek'in önünden geçer. Ateş ister. Maciek Krystyna'ya sarılarak yarım saat daha onun yanında kalmasını ister. Sokağa çıkarlar. Maciek ceketini Krystyna'ya verir. Yağmurdan korunmak için bir kiliseye girerler. Krystyna bir mezar taşına yazılmış satırları okur. (Cyprien Norwid'in mısraları) «Küller altında, elmas bir yıldız gibi, bütün pırıltısı ile parlamazsa...» Krystyna «Ne güzel değil mi?» der. «Ya biz neyiz?». «Sen muhakkak ki elmassın» der Maciek. Krystyna'ya artık normal bir yaşantının özlemini duyduğunu söyler. Krystyna acı şeylerden söz etmemesini ister. Krystyna'nın topuğu kırılır. Maciek onu tamir ederken, bekçi gelir. Ne yaptıklarını sorar. Maciek, «görüyorsun» der, «topuk tamir ediyorum.» Bekçi onlara saygısızlık ettiklerini, orada iki ölü yattığını söyler. Bunlar Maciek'in sabahleyin öldürdüğü işçilerdir.

21 — Szczuka'nın kapısı çalınır. Podgorski bir gramofon getirmiştir. İspanyol Cumhuriyetçilerinin bir şarkısını çalar. Szczuka önce hatırlamaz. Sonra «güzel günlerdi onlar» der. Podgorski öldürülen işçilerin katillerinin bu-

lunup bulunmadığını sorar. «Yarın bulacağız» der Szczuka. Podgorski ayrılır.

22 — Otelin bahçesinde Maciek Krystyna'ya yarın ayrılacağını söyler. Krystyna içeri girer. Sonra Maciek de girer. Andrzej'i görür. Otelin alt katına iner. Andrzej arkasından gelir. «Seninle konuşmak istiyorum» der Maciek. «Artık öldürmek, saklanmak istemiyorum, yaşamak istiyorum». Andrzej ise bu görevi yüklendiğini, onu başarması gerektiğini söyler. Tartışırlar.

Aynı anda ziyafette taşkınlıklar olmaktadır. Drewnowski davetlilere köpük sıkmaktadır. Pawlicki onu durdurmaya çalışır. Drewnowski avluya çıkar.

Maciek işi yapacağını Andrzej'e bildirir. Andrzej, 4,30 da onu bekleyeceğini söyler. Maciek ise gelmeyecektir. «Nasıl istersen» der Andrzej, «ikimizden yalnız biri haklıdır» Döner, ayrılır. Maciek peşinden koşar. «Bütün bunlara inanıyor musun» der. «Ben mi? Hiç önemi yok» der Andrzej.

23 — Szczuka'nın odasına bir subay gelir. Wrona'nın onu beklediğini söyler. Oğlu hakkında konuşacağını bildirir. Marek milliyetçiler arasında yakalanmıştır.

24 — Wrona Marek'i sorguya çeker. İşgalde ne yaptığını sorar. «Almanlara ateş ediyordum» der Marek. «Ya şimdi? Polonyalılara mı ateş ediyorsun?» Marek: «Ya siz? Siz güvercinlere mi ateş ediyorsunuz?»

25 — Otelde, Maciek çıkmakta olan Szczuka'yı takip etmeye hazırlanmaktadır. Memura, gideceğini, karısının çok kıskanç olduğunu söyler. Çıkar, Szczuka'yı yakalar, öldürür.

26 — Dans salonunda. Ortalık tenhalaşmaktadır. Kotowicz, bir dans hazırlar. Müzisyenlere La majör Polonez'i çalmalarını söyler. Oradakiler bunu tekrar eder. Maciek Krystyna'ya gideceğini söyler. Sonra gider. Kotowicz, müziğin eşliğinde, herkesin önünde asker adımlarıyla yürümeye ve salonu dolanmaya başlar.

27 — Andrzej, gitmeye hazırlanmaktadır Drewnowski koşarak gelir. Andrzej onu düşürür, vahşice dövmeye, tekmelemeye başlar. «Niçin» der Drewnowski, «niçin?» Bilmiyorsun değil mi, der Andrzej. «Bir kahraman olmak istiyordun. Bir yandan kovuldun diye geliyorsun bana». Kamyona biner, uzaklaşır.

Film Maciek'in çöplükte ölümüyle son bulur.





suçsuz büyücüler

SUÇSUZ BÜYÜCÜLER — yönetmen/andrzej wajda - senaryo/jerzy andrzejewski, jerzy skolimowski - görüntü yönetmeni/krysztof winiewicz - oyuncular/tadeusz lomnicki, krystyna stypulkowska, zbigniew cybulski, wanda koczewsko yapım/film polski 1960

Filimde anlatılanlar bir kaç saat içinde, öğleden sonrayla şafak vakti arasında geçer ve 1960 Varşovasındaki gençlerin günlük yaşantılarından bir dilimi verir. Genç bir doktor'un çalışma odası. Güzel bir genç kız, onu dışardan çağırır. Penceresine taşlar atarak onun dikkatini çekmeye çalışır. Ama boşunadır. Kapı açılmaz ve genç kız oradan uzaklaşır.

Doktor olan kahramanımız mesleğiyle ilgili çalışmalar yapar gün boyunca. Akşam karşılaşacak sporcuların sağlık durumlarını inceler ve sonra da bir amatör orkestrada yer alır. Tek başına, öğrencilerin uğrak yerleri olan gece kulüplerini dolaşır. Ama nereye gitse, öğleden sonra kapısını zorlayan genç kızla karşılaşır. Ondan kaçmaya çalışır.

Gece kulübünde bir arkadaşıyla birliktedir. Onun bir genç kızla tanışmasında yardımcı olur. Sonunda da bir türlü kurtulamadığı genç kızla başbaşa kalır. Kız ondan, kendisini gara



götürmesini ister. Ama son banliyö treni kalkmıştır. İstasyonda tek başlarına kalırlar. Uykuya dalmış kentin boş sokaklarında geriye dönerler.

Bu yarı komik yarı ciddi tanışma ve konuşmalar Doktorun evinde devam eder. Dans, havadan sudan konuşmalar, yarı alaylı itiraflar, utangaç öpücükler birbirini izler. İkisi de bu serüvenin arkasının gelmiyeceğini ya da gelemiyeceğini bilmektedirler. Bu yüzden bağlanmak istemezler. Sabaha karşı yorgun düşen genç kız uykuya dalar. Genç Doktor ise, kendisini çağıran arkadaşlarıyla buluşur. Eve döndüğünde odasında kimseleri bulamaz. Kızı her yerde arar: sokaklarda, garda, üniversitenin önünde... Çünkü ona çok önemli, belki de «tek önemli» şeyi söylemeyi unuttuğunun farkına varmıştır. Umudu kırılır, eve döner ve... bir ara çiçek almak için sokağa çıkmış olan yabancı kızı karşısında buluverir. Artık bu anda, ikisini birbirine bağlıyacak olan aşk kıvılcımını göreceğimizi sanırız. Oysa Doktor, duygusal zayıflığından utanmıştır. Sevdiğini, birdenbire âşık olduğunu itiraf etmiyecektir. Bu çekingenliğe şaşan genç kız da hiç bir şey söylemez ve sessizce ayrılırlar. Herşey eskisi gibidir, sanki hiç bir şey olmamışcasına.

her şey satılık

HERŞEY SATILIK — senaryo ve yönetim/andrzej wajda - müzik/andrzej korzynski görüntü yönetmeni/witold sobocinski oyuncular/beata tyszkiewicz, elzbieta czyzewska, andrzej lapicki, daniel olbrychski yapım/film unit, film polski 1968

«BU FİLMDE ZBİGNİEW CYBULSKİ İLE UZUN YILLAR SÜREN ARKADAŞLIĞIM SIRASINDA GÖRDÜĞÜM VE BİLDİĞİM OLAYLARI, GERÇEKLERİ VE DUYDUĞUM ANEKDOTLARI KULLANDIM. OYSA BU YALNIZCA CYBULSKİ ÜZERİNE BİR FİLİMDİR DEMEĞE CESARETİM YOK. DAHA ÇOK BİR İNSANI YOKLUĞUNDA KAVRAMANIN İMKÂNSIZLIĞINI KANITLAYAN BİR FİLMDİR. BAŞLANGIÇTA RASTGELE PLÂNLANAN SİSLİ OLAYLAR VE SİLİK GÖLGELER ŞİMDİ UNUTULMUŞLUĞUN UÇURUMUNDA GİTTİKÇE KAYBOLMAKTA, ERİMEKTE.»

Filim boyunca ünlü oyuncu Zbigniev Cybulski'nin adı hiç geçmez. Oysa Wajda'nın, bu filmini, büyük oyuncunun anısına adadığı bilinmektedir. Cybulski efsanesi sadece oyuncu'nun beyaz perdedeki yaşantısından değil, özel yaşantısından da doğmuştur. Efsanenin kaynakları Wajda'nın bir başka filmine, «Küller ve Elmas» a kadar çıkar. Bu filimde «kara gözlüklü Cybulski», harcanmış bir kuşağı, savaş yıllarının gençliğini temsil etmektedir. Ama bu filimden sonra Wajda ile Cybulski hiç bir filimde birlikte çalışmadılar. Yollarının niçin bu denli ayrıldığı bir soru olarak karanlıkta kalmıştır.

Söylendiğine göre Cybulski, Wajda'yı kastederek bir gün «Göreceksiniz, beni çok arayacak...» yollu bir şaka yapmış. «Herşey Satılık» filmi, oyuncunun ölümünden iki yıl son-



ra çevrilmiştir, ama Wajda'nın bu şakaya bir cevabı sayılabilir. Filim, hiç çevrilmemiş bir başka filmin adım adım öyküsüdür.

Filimde gerçek, her an düş'lere, fantezilere karışır. Nefes nefese bir adam, yürüyen bir trenin tekerlekleri arasına düşer. Ama bu sahneyi oynayan, ünlü oyuncu değil, onu duble eden Yönetmen'dir. Oyuncu, çekime gelmemiştir. Herkes, özellikle iki kadın onu ararlar: Bunlardan birincisi eski sevgilisi Beata, öbürü ise şimdiki karısı Elisabethtir. Her ikisi de gerçek hayattaki rollerini oynamak üzere çevrilen filimde yer alırlar. Bu arada Beata, Yönetmen'in karısı olmuştur. Bütün bu kişiler, yirmi dört saat boyunca kaybolan oyuncunun izini ararlar. Bir ziyafet'te, küçük bir kentin sinema kulübünde, ormanda bir köşkte, onu tanıyanların arasında aranır dururlar. Sonunda bir radyo haberi bütün umutları bir anda yokeder. Beyninden vurulmuşa dönen Yönetmen, ilk bakışta imkânsız gibi gelen bir işi sürdürmek, filmine devam etmek ister: Arkadaşlarının konuşmalarında, anılarında, çevresinde yarattığı efsanede varolan ünlü oyuncunun yok'luğu üstüne bir filim olacaktır bu.

Cenaze töreninde çekilen aktüalite filimleri seyredilir. Sokakta insanlarla yapılan konuşmalar dinlenir. Birisi, ölen oyuncunun sözde tasarladığı bir senaryodan bahseder. Kaleme almamıştır ama stüdyoda birkaç arkadaşına anlatmıştır. Yönetmen onların peşine düşer. Bu kimseler, tarihi bir filmin çekimine katılmışlardır. Ölüye ait olduğu söylenen senaryo ilkel ve gülünç bir öyküdür, bir filmi esinleyecek nitelikte değildir. Yönetmen, aradığı bu esini, dağa tırmanırken düşüp ölen ve oyuncunun arkadaşı olan genç ressam Wroblowski'nin resimlerinde bulmaya çalışır. Sonunda Yönetmen, biyografik bir film çevirmeye karar verir ve başrolü, ünlü oyuncunun kişiliğine ve çevresinde yaratılan efsaneye hayran bir genç aktöre verir: Daniel. Ama Daniel, Öteki'nin gölgesi, kopyası olmak istemez. Kaza sahnesinin çekim öncesi karışıklığı içinde Yönetmen birden geçmişe hâkim olamadığını, hiç bir şeyin yeniden yaşatılamıyacağını farkeder. Yerine yığılırcasına oturur. Bu sırada safkan bir at sürüsü doludizgin kameranın yanından geçer. Bu göz kamaştırıcı hayvanların havasından ve nal seslerinden sarhoşa dönen Daniel, peşlerine takılır.





küller

KÜLLER — yönetmen/andrzej wajda - senaryo/stefan zeromski'nin romanından aleksander scibor-rylski görüntü yönetmeni/jerzy lipman müzik/andrzej markowski oyuncular/ daniel olbrychski, piotr wysocki, bugoslaw kierc, beata tyszkiewicz, pola raksa, wladyslaw hancza, jan swiderski, jan koecher, jan nowicki, janusz zakrzenski, stanislaw zacyzyk - yapım/film unit "rytm" 1965

«Küller», Polonyalılara özgürlüklerini ve vatanlarını sözde kazandıracak olan Napolyon efsanesinin anlatıldığı bir romanın, Stefan Zeromski'nin romanının sinemaya uyarlanışıdır.

Tolstoy'un destanı Rus'lar için ne kadar önemli ise «Savaş ve Barış» la hemen hemen aynı dönemi anlatan Zeromski'nin romanı da Polonya edebiyatı için o kadar önemlidir.

Filmin konusu 1798 yılında geçen olaylarla başlar. Ve hem romanın hem de filmin üç önemli baş kişisi vardır. Bunlardan birincisi prens Gintult'tur. Zevk için bütün ülkeleri dolaşan bu genç Polonya soylusu, İtalya'nın tozlu yollarından birinde parçalanmış üniformalarıyla yürüyen ve «Polonya ölmedi daha çünkü biz varız» marşını söyleyen Polonyalı askerlere raslar. Oysa Polonya gerçekten ölmüş gibidir. Rusya, Prusya ve Avusturya gibi büyük devletlerin parçaladığı ülke kalın bir kar örtüsü altında uyumaktadır. Yalnızca arada sırada bu mutlak sessizliği bozan çıngırak sesleri ve kızakları çeken atların nal vuruşları duyulur. Bir kızak gezintisidir bu. Kürklerle bezenmiş kızak kervanı uykulu misafirleri taşıyarak bembeyaz ovadan geçer gider.

Hırçın bir atın sırtında, birden genç bir süvari görülür Filmin ikinci baş kişisi RAFAL OLBROMSKİ. Kızak kervanı uyanır ve köylüler misafirleri sırtlarında taşıyarak nehri geçerler. Şimdi Rafal'ın babasının evindeyiz. Bir balo verir Rafal'ın babası. Çılgınca eğlenilen bu baloda Rafal, komşu soylulardan birinin kızı Helen'le tanışır. Tutulur kıza ve sarhoş olur. Misafirlerle birlikte yola çıkarlar. Rafal, müthiş bir kar fırtınasına rağmen Helen'i evine kadar geçirir. Karlar altındaki fidanlıkta, rastlantılarının büyüsü ve utangaçlığı içinde, aşkla dolu kısa bir sürenin mutluluğunu yaşarlar. Rafal, dönüşte kurtların saldırısına uğrar. Atı yere yıkılır ve kendisi de ölümden güçlükle kurtulur. Atın ölümüne çok kızan babası, Rafal'i evden kovar. Rafal kardeşinin yanına gider. Ciğerlerinden hasta olan Piotr Olbromski, tek başına sefil bir kö-



şede yaşamakta, «Madem artık Polonya yok, ben neden yaşayayım?» diye düşünmektedir.

Bir gün Piotr'un eski arkadaşı ve komşusu olan prens Gintult, onu ziyarete gelir ve İtalya'daki acı serüvenini anlatır. Perdede Fransızların ihaneti yüzünden Polonya garnizonunun yenilişini ve Mantua'nın Avusturyalıların eline geçişini görürüz. Polonya'ya dönüşünden beri prens, ülkesini kurtarma konusundaki gençlik hayallerini terketmiştir. İki arkadaş, sonu kavgaya varan bir tartışmaya girişirler. Çok kızan Piotr düello etmeye kalkışır ve tam tabancasını çekerken ağzından kan boşanır.

Piotr'un ölümünden sonra prens, Rafal'i yanına alır. Rafal, kaba taşralı tavırlarıyla, başta prens'in kızkardeşi Elizabeth olmak üzere bütün saray mensuplarının alay konusu olur. Bir av partisi sırasında güzel prensese yanaşmak isteyen Rafal, yüzüne yediği bir kamçı darbesiyle attan düşer. Skandalı örtbas etmek isteyen prens, Rafal'i alarak Varşova'ya gider. Orada, kocaman boş bir sarayda, Rafal, Prens'in kâtibi olarak çalışmakta, St. Augustin üzerine garip bir eseri temize çekmektedir. Boş zamanlarında kenti gezerken, bir gün eski okul arkadaşı Christophe Cedro'ya rastlar. Onunla birlikte meyhanelere gider, prens Joseph Poniatowski'nin çevresindeki «yaldızlı» gençler topluluğuna katılır, prusya polisi ile sokak kavgalarına girişir. Güçlü koruyucu Prens Gintult'un tavsiyesiyle mason'luğa kabul edilir. Kabul töreni sırasında Helene'i görür. Genç kadın mason loca'sının Üstad-ı Azam'ı De With'in karısı olmuştur. Yeniden alevlenen aşkla gözleri hiç bir şeyi görmez olan Rafal ve Helene, Varşova'dan kaçarak dağlara çıkarlar. Avusturyalı asker kaçaklarının saldırısına uğrarlar. Hayvanca ırzına geçilen Helene ölür. Rafal, perişan, yırtık pırtık giysiler içinde başı boş dolaşır. Viyana'dan dönen Christophe ona rastlar ve evine götürür.

Bu arada önemli olaylar olmuştur. Napolyon, Austerlitz'de Avusturyalıları ezmiştir. Artık Polonya sorununu ele alacağı her tarafta söylenmektedir.



Cedro, arkadaşını, babasının taşradaki evine götürür. Rafal, burada yavaş yavaş acılarını unutur.

Kış gelmiştir. Bir gece paçavralar içinde, topal bir adam kapıyı çalar. Üstünden dökülen üniforma Fransızlarındır ama adam Polonyalıdır. Bütün bir gece Polonya'ya inananların başına neler geldiğini anlatır. Perdede Saint Dominik'i görürüz. Napolyon, emrindeki Polonyalıları insanlık dışı bir işte kullanmakta, onların yardımıyla özgürlükleri için baş kaldıran zencileri ezmektedir. İki genç adam altüst olmuşlardır. Cedro öfkeden ve utançtan ağlar.

Ama gene de şafakla birlikte atlarına atlarlar. İmparator yaklaşmaktadır. Polonyalılara geri verecektir ülkelerini. Orduya katılmak üzere giderlerken yolda madam Olowska'nın misafiri olurlar. Verilen baloda Rafal tanır birden madam Olowske'yi. Bu prenses Elizabeth'den başkası değildir. Geceyi birlikte geçirirler. Tek aşk gecesini.

Cedro ile yolları ayrılır. Rafal Polonya'da kalır ve ülküye bağlanır. Polonya ordularının baş komutanı olan Prens Joseph Poniatowski ile birlikte kanlı bir süngü hücumuna katılır. Bu savaşta Varşova'da birlikte eğlendikleri neşeli dostlarının, içmeyi seven parlak gençlerin çoğu ölecektir. Bu sırada Cedro da İspanya'da savaşmaktadır. Napolyon, Polonya askerlerini, İspanya halkını ezmek için kullanır. Bu zalim ve kanlı savaşta Cedro da yer alır. Saragossa düşerken o da öldürür, ölümlere tanık olur. Soylu yüreği insan sevgisiyle dolu Cedro, rahibelerin ırzına geçildiğini, tımarhaneden kaçan akıl hastalarının savaş alanının ortasına atıldıklarını görür. Polonyalıların umutsuz direnişini çok andıran İspanyol ulusunun direnişini ilgiyle izler. Silah arkadaşlarının çoğu ayrılıp giderler, kaçarlar, Cedro kalır. Dağlarda tek başına dolaşırken, samosierra'da Polonya süvarilerinin inanılmaz ve kahramanca hücumuna katılır.

Polonya'da savaş devam etmektedir. Yaralanan Rafal, bir gece yatağını General Sokolnicki ile paylaşır. Bu raslantı sonunda Generalin emir subayı olur. Sandomierz taarru-

zundan bir gece öncedir bu...
Taarruz sırasında St. Jacques kilisesini koruyan Prens Gintult'a rastlar. Bir asker değildir Prens. Sadece bir gözlemci'dir ve bu arada kiliseyi de kurtarmak dileğindedir. Ama Polonya askerleri geri çekilirler ve general Sokolnicki, düşmana kalmasın diye kiliseyi bombalama emri verir. Prens topçuların üzerine atılır, ellerinden fitili almaya kalkışır. Bir askerin kılıç darbesiyle yıkılır. Masonların kutsal sözlerini bağırır: «Çocuklar.. Dullar.. Bana geliniz...» Rafal arkadaşına yardıma koşar. Ama topçular yakalarlar. Sokolnicki onu kurşuna dizdirmek ister. Ama bu sırada Avusturya toplarının dumanı kaplar ortalığı. Rafal kaçar. Yaralı Prens'le birlikte babasının evine giderler. Bir Avusturya birliği gelerek evi yakar, Rafal'in babasını öldürürler. Prens'in yanık cesedi tüten yıkıntılar arasında kalır
Zaman geçer, Rafal baba evini onarır. Savaşı, herşeyi unutmuş, bir kirişin üstüne 1812 tarihini kazımaktadır. Savaş, olgun buğdayların üzerinden piyade alayları, topçu batar yalarıyla geçmektedir. Büyük Napolyon ordusu Moskova üzerine yürür. Sadık askerlerin en sadık olanı Cedro ile birlikte. İspanya savaşı Cedro'yu, İmparatora körükörüne bağlı bir asker haline getirmiştir. Rafal'i ziyaret eder, onun da orduya katılmasını ister. Rafal'in ilgisizliğini anlamamaktadır. Düşünceli tavırlarla atına atlayıp gider. Bir süre sonra Rafal ona yetişir. İkisi birlikte Sandomierz ovasının uçsuz bucaksız derinliklerinde kaybolurlar.

Yeniden kış. Kar örtüsü her şeyi kapamıştır toprağı, hendeklere devrilmiş toplar, arabaları, donmuş ölü askerleri... Korkunç bir sessizlik çökmüştür ortalığa. Dört nala giden bir atın çektiği kızağın sesiyle bozulur sessizlik. Kızakta Yeryüzü Fatihi oturmaktadır. Çevresinde muhafızları. Aralarında Cedro... Kızağın sesi duyulunca bir köşeden paçavralar içinde Rafal Olbrowski doğrulur. Kolunu kaldırır. Boşuna aranır. Kör olmuştur. Böylece iki arkadaşın yolları, son kez, ve bir daha birleşmemecesine ayrılır.

Film, Napolyon'un kayıtsız ve soğuk yüzünün görüntüsüyle sona erer.

YENİ SİNEMA

FESTİVALLER — CANNES, BERLİN, MOSKOVA, VENEDİK, VARNA
MUHSİN ERTUĞRUL'UN 60. SANAT YILI
"Z" VE COSTA - GAVRAS
DR. POLANSKİ'NİN KABİNESİ
CHAPLİN VE MİTOS
PASOLİNİ İLE AÇIK OTURUM
BRECHT VE SİNEMA
3. HİSAR
SANSÜR DOSYASI
DÜNYADA SANSÜR
TÜRKİYEDE SANSÜR
TOPLUM VE SANSÜR
AHLAK VE SANSÜR
HUKUK VE SANSÜR
TÜRKİYEDE YASAKLANAN FİLİMLER ÜZERİNE NOTLAR
SANSÜR AÇIK OTURUMU
SANSÜRDEN İNCİLER
SANSÜRÜN SANSÜRÜNÜN SANSÜRÜ
SANSÜR VE ÇİRKİN ARES

Ç I K I Y OR



louisiana öyküsü



Niçin Louisiana ve Bayous bölgesi de bir başka eyaleti değil Amerika'nın? Daha çok bir rastlantı'dır Flaherty'yi Louisiana'ya götüren Orada, hayatını anlatmak istediği, düşlediği ve bütün dünyayı kendileriyle doldurmak istediği varlıkları buldu. Kuzey Kutbunda saf, tertemiz bulduğu insanları, Aran adasının, Tahiti'nin ya da Hindistan'ın insanlarını.

Flaherty'ler, insanlar arasında Nanouk'ların, Tiger King'lerin ve işte şimdi de J.-C. Latour'ların bulunduğuna inanıyorlardı Para'dan ve zor'dan arınmış, saf kalabilecek kadar güçlü insanlar. Bunların da en tipik olanlarını, uygarlığın henüz dokunamadığı bir doğa'nın ortasında yakalayabiliyorlardı. Ama Louisiana Öyküsü'nde durum biraz başkaydı Uygarlık, (petrol kuyuları açmaya gelen işçiler ve makineler biçiminde) filmin kahramanına sokuluyor, üstüne abanıyordu, ama «kötülük yapmaksızın...»

Genç Acad'lı (Kanada'dan İngilizler tarafından kovulan Fransız asıllı Cajun'lara verilen isim), tuzun sihirli gücüne inanır ve bir şeyin olmasını istediği zaman tükürür. Bu inanç Flaherty'ler tarafından o çevrede bulunmuş ve filmin kahramanı olan çocuğa uygulatılmıştır. Böylece çocuk, hayatını altüst etmek üzere geldikleri halde sondaj makinesine tuz koyar ve yeni dostlarına yardım olsun diye kuyuya tükürür.

Louisiana Öyküsü'nün kişileri Flaherty'lerin gözünde bambaşka insanlardır. Birleşik Devletlerin topraklarını dolduran tipik insanlar: Yani göçmenler.



1750 yıllarında Kanada'nın Acadie bölgesinde binlerce Fransız yaşamaktaydı. Ancak İngilizler tarafından oradan kovulan bu Fransızlar Louisiana'daki Fransız kolonisinin topraklarına göç etmişlerdi. XV. Louis'nin sattığı bu koloni de İspanyolların eline geçmişti. Koloni mensupları yavaş yavaş Mississipi ırmağının ağzında, eskiden kızılderili Bayou'ların oturduğu bölgeye yerleşmişlerdi. Pek göze çarpmayan bu bölgede herkesten ayrı bir yaşamayı sürdüren bu koloni'ye mensup olan Louisiana Öyküsü'nün kahramanları da ingilizce fransızca karışımı bir dili konuşurlar.

Flaherty'ler nemli havanın ve sıcağın çıkardığı güçlüklere rağmen, yerel konuşmaları plaklarla tesbit etmeyi başardılar. Aynı havayı sürdüren Virgil Thompson'un müziği de görüntülere büyük bir yoğunluk sağladı. Ayrıca Flaherty'lerin o zamana kadar sadece bir tek filmde kullanabildikleri bu insan sesleri ve doğal sesler, Louisiana Öyküsü'nde onlara, her gürültünün bir katedraldeymişiz gibi çınladığı kayıp ormanın sessizliğini, yani vahşi hayvanların garip ulumalarını, görünmez bir traktörün vızıltısını, bir motorlu kayığın yaklaşışını haber veren pat-pat'ları, işçi'nin elindeki makinelerin hayatını ya da bir demirin bir başka demire vuruşundan çıkan soğuk gürültüyü olduğu gibi verebilme olanağını sağladı.

Flaherty kahramanlarını öyle kişilerden seçmişti ki, bu insanların tek yaşama kavgalarının av ya da balıkçılık olduğu düşünülebilirdi. Yönetmen konusunu duygusal itilimlerle seçmişti hiç kuşkusuz. Ama alıcının ardına geçince artık sadece bir ozan gibi davranıyordu. Görüntülerle tıpkı kelimelerle oynar gibi oynuyordu. Kahramanın timsahlara karşı giriştiği sert ve ilkel savaş, müthiş araçlarla donanmış işçilerin korkunç hızlı çalışmaları, bütün bunlar Flaherty'nin Western'lerde hayran olduğu hareketli bir anlatımla verilmiştir. Üstelik masallara yakışır bir plastik anlatımın boyutlarını da kazanarak.

SERGE ROULLET

Çeviren : O. Kutlar

flaherty

Altı yıl süren Kuzey Kanada gezisinde, Flaherty, bir kürk firması hesabına Eskimoların yaşayışlarıyla ilgili filmler çekti. Ne var ki altı yılda çektiği bu filimler bir kazada yandı. Filimi tekrar çekmek için yeni olanaklar aradı. Rakip firma sermaye verince Flaherty hemen yola çıktı. Üç yıl Eskimoların arasında kalarak NANOOK OF THE NORTH/ KUZEYLİ NANOOK'u çevirdi. Filmin başarısı Hollywood şirketlerinin dikkatini çekti. Paramount'la anlaşan Flaherty 1923'te Pasifik adalarına giderek üç yılda MOANA adlı filmini tamamladı. Hollywood'a dönüşünde MGM stüdyosu Flaherty'yle anlaşarak bir filim çevirtti. Çekime başladıktan bir süre sonra prodüktörler filme müdahale edince Flaherty çekimi yarıda bırakarak ayrıldı. Daha sonra yönetmen Murnau ile birlikte Pasifik adalarına gidip TABOU adlı filmi çevirdi. 1930'da Avrupaya giden Flaherty, Pudovkin, J. Gierson, Richter ve J. Ivens'le görüştü. İngiltere'de Gierson'la birlikte INDUSTRIAL BRITAIN / ENDÜSTRİ ÜLKESİ BRİTANYA -, daha sonra da Zoltan Korda ile Hindistana giderek ELAPHANT BOY / FİL ÇOCUK filimlerini çevirdi. 1939'dan Amerika Tarım Bakanlığı, Flahery'ye kuraklıkla ilgili bir filim çevirttiyse de sonradan filmi kötümser bulduğundan yasaklattı. Flaherty, LOUISIANA ÖYKÜSÜ'nü bitirdikten üç yıl sonra 1951 yılında 67 yaşındayken öldü.

FİLİMLERİ

1919-22	NANOOK OF THE NORTH/KUZEYLİ NANOOK
1923-25	MOANA
1925	STORY OF A POTTER/BİR ÇÖMLEĞİN ÖYKÜSÜ
1926-27	THE 24 DOLLAR ISLAND/24 DOLARLIK ADA
1929-31	TABOU
1931	INDUTRIAL BRITAIN/ENDÜSTRİ ÜLKESİ BRİTANYA
1932-34	MAN OF ARAN/ARAN'LI ADAM
1935-37	THE ELEPHANT BOY/FİL ÇOCUK
1939-42	THE LAND/TOPRAK
1946-48	LOUISIANA STORY/LOUISIANA ÖYKÜSÜ

komedinin kıral olduğu yıllar



ALİ TAHSİN

Amerikan bürleks sineması, sinemanın masum bir çağında ortaya çıktı ve bu masumluğun bozulup yozlaştırılmasıyla da yok oldu. Ortaya çıkmasına yardım eden nedenleri olduğu kadar, yerini «amerikan komedisi» diye adlandırılan sözde ince, görünüşte «sofistike», gülücükçü, yapmacıklı, gerçekçi özentisi, sahte bir psikolojiye bulanmış komedi türüne b.raktıran gelişmeleri de anlamak için Amerikan toplumunun 1910'larda, 1920'lerde çizdiği yörüngeye yakından bakmak gerekir. Bu sinemanın gramerinde kıça tekme atma, koşuşturmaca kovalamaca, eli sopalı polis sürüleri, göbekli iri yarı zorbalar, ucubelikten kurtulmak için mücevherlere, kürklere, boyalara gömülmüş (ama bu kez başka türlü bir ucube olmuş) gerdanlı kadınlar, uçucu ve uçarı genç kızlar, benzi soluk çelimsiz genç adamlar varsa, bütün bunlar kaynaklarını toplumdaki çelişmelerden, çekişmelerden almışlardı. Bürleskin ortaya çıktığı ve yıldızının en parlak olduğu yıllarda bir takım sinemacılar daha ciddi ve saygıdeğer temalarla uğraşıyorlardı kahramanlık, bayrak, aile şerefi, haysiyet, en sulu gözlü tarafından romantik sözde aşk... Bu sinemacılar sanatın aristokratlarıydı; aydınların, sanat çevrelerinin, aile babası burjuvaların taptıkları kahramanlardı bunlar. Çünkü bu tür sinema istediklerini, beklediklerini veriyordu onlara. Bürleks gramerinin belirlenmesinde büyük emeği geçmiş olan Mack Sennett bir gün, Griffth'e polisleri filmlerde komik öğe olarak kullanmaktan söz eder. Griffith «polisleri gülünç durumda göstermek doğru olmaz» der.

Bürleski kıça tekmeleri, yüze pastaları, zorbaları ve polisleriyle bir başkaldırma sineması olarak görmek gerekir. Bürleks sinemacısı çok başka bir açıdan bakarak başlamıştı sanatına. Hemen hemen hepsi fakir ailelerden gelmişler, Amerikan anlamında «vodvil», «bürlesk» tiyatroculuğunun fakir hayatını kabullenmişlerdi. Örneğin Chaplin Londra'nın fabrika dumanından kapkara işçi mahallelerinde büyümüştü. Üç Ahbap Çavuşlar diye bildiğimiz Marx Kardeşler her an evlerinden atılmak, sokakta kalmak, turneye gittikleri kentlerde polis tarafından uzaklaştırılmak korkusuyla yaşamışlardı uzun yıllar. Bürleskçiler toplum olaylarına alttan bakmaya alışmışlardı. Küçük adamın zorba güçlerle günlük boğuşması onların kendi serüveniydi.

Adı geçen yıllar Amerikan toplumunda fanatik, gözü dönmüş güçlerin kurulu düzenle işbirliği yaptığı yıllardır. Ku Klux Klan bu yıllarda yeniden toplanarak ortaya çıkmıştır. IWW gibi militan işçi sendikalarının dağıtıldığı yıllar bu yıllardır. İçki yasağının çanak

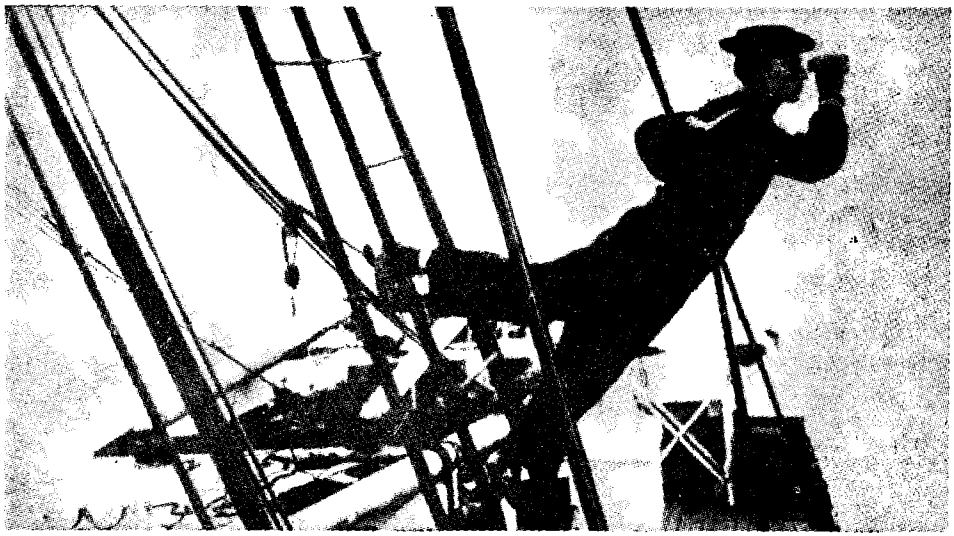
tuttuğu büyük gangster imparatorluklarının ortaya çıkışı bu yıllardadır. Çok daha önemlisi, dünya savaşını izleyen yıllarda Amerika, Mac Carthy çağına paralellik gösteren bir solcu, yabancı ve «tehlikeli ajan» avı çılgınlığı yaşamıştır.

Bu olaylar dizisi temeldeki zorbalığın ve şiddetin sadece ufak göstergeleridir. Bürlesk filimlerindeki şiddetin fazlalığından yakınanlar olur hep; tekmeler, yumruklar, zıplamalar sadistçe gelir bazılarına. Bu, yalnızca, toplumdaki şiddetin bir ifadesidir. Toplumun temel yapısında, örgüsünde var olan gizli bir şiddete, o şiddetle ezilmiş adamın aynı dilden konuşarak cevap vermesidir. Bugünün şiddet taraftarı zenci liderleri «şiddet Amerikan toplumunun vazgeçilmez öğelerinden biridir» diyorlar. Bürleks sinemacısı bu düşünceyi başka bir düzeyde, başka bir türlü anlatmıştı. Buster Keaton'ın «Polisler» filminde perdeyi bir anda kapkara kılan polis kalabalıkları aslında bir mesaj taşımaktadır. O filimde Keaton kiminle karşılaşırsa polis çıkar sonunda. Vali Keaton'ı yakalamaya çalışırken biribirlerini yok eden polisleri görünce «polislerimi korumak için polis çağırın» der. Keaton zıvanadan çıkmış, polisleşmiş bir toplumun acısını kendi yaşantısında yakalayarak ifade etmiştir o filimde.

Bürleks sineması bütünüyle, toplumun ezici, zorba ve baskısı yapısına bir tepki olarak, bir vaziyet alış olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden milyonlarca kişiyi peşinden sürüklemiştir; bu yüzden toplumun bir katınca sevilmemiştir; bu yüzden ortadan kaldırılmıştır. Komiklerin Hollywood'daki yalnızlığı bilinen bir olgudur. Ayrıca Chaplin'i de, Keaton'ı da, Langdon'ı da, Normand Mabel'i de, Fatty Arbuckle'ı da zorla yaratılan ve plânlanmış skandal kampanyalarına konu olarak çok zor yıllar yaşamışlardır Hollywood'da.

Bürleskin çöküşünü sesli sinemanın çıkışına bağlamak isterler. Doğru değildir bu Lorel-Hardy çifti ve Chaplin bu zorluğu yenmesini bilmişlerdir. Daha sonraları Marx Kardeşler, W. C. Fields biraz değişmiş de olsa bu geleneği bir zaman daha sesli sinemanın içinde yürütmesini bilmişlerdir. Çöküşün nedeni Hollywood'un ekonomik yapısında başlayan gelişmelerdir. Dünya savaşının çökerttiği Avrupa sinemasının boşluğunu Hollywood doldurmaya başlayınca büyük sermaye yavaş yavaş sinemacının elini kolunu bağlamaya başlamıştır. Örneğin Keaton günün birinde kendini Wall Street bankacılarına «satılmış» bulmuştur; bankacılar stüdyosuna el koymuş, onu istedikleri filmi istedikleri gibi çevirmeye zorlamışlardır. Büyük sinemacının çöküşü bundandır.

Bürleks sinemacısının baş kaldırışı daha çok bir sezgi, içgüdü işi olmuştur. Bunun bilincine çok az varmıştır. Nedenleriyle uğraşmamıştır; anlamaya çalışmamıştır nedenleri. Bu yüzden yıkılışı da kolay olmuştur.



DEĞERLENDİRME ●kötü ●●sıradan ●●● ilginç ●●●●güzel ●●●●●başeser

	tanju akerson	atilla dorsay	Nezih Coş	mehmet gönenç	mustafa ırgat	onat kutlar	Altan Yalçın	artun yeres
(s) varşova / bollon		●●●	●●●	●●●	●●●	●●●●	●●●●	●●●●
düşen kadın / loach	●●●	●●●	●●●	●●●	●	●●●	●●●	●●●
(s) kamelyalı kadın / g.cukor	●●	●●	●●●	●●●	●	●●	●	●
(s) berline doğru / j.passendorfer		●●	●●	●●	●	●●	●●●	●●
öldüren şampanya / c.chabrol			●●●	●●●	●●		●●	●●
gangsterin kaderi / p.yates		●●●	●●●	●●		●●		
esrar perdesi / a.hitchcock	●	●●●	●		●		●	●
komik kız / w.wyler		●●	●●	●	●			●
oliver / o.reed	●●	●●	●●					●
şeytan ruhlu kadın / j.duvivier	●	●	●			●	●	●
kan davası / m.ritt	●	●●●	●					●
miamide oinayet / g.douglas	●	●●	●●					
kölen olayım / a.yılmaz		●●	●					
fato,ya istiklal ya ölüm / f.tuna		●	●					

filim 70

2

